

Äidinkielen opetus

Antakaa meidän iloita kielestä!

Virittäjän »Äidinkielen opetus» -osastossa on alkanut ilmestyä kirjoitussarja, jossa käsitellään lukion äidinkielen oppikirjoja eri kannoilta. Tämä sarja varmaan kiinnostaa opettajia ja herättää toivottua keskustelua. Ainakin sarjassa ensimmäisenä ilmestynyt apulaisprofessori Ilkka Savijärven oppikirjojen kielentutkimusta käsittelevä kirjoitus provosoi lukuisia kysymyksiä.

Apul.prof. Savijärvi aloittaa esityksensä samalla ihmetyksen huokauksella, joka on myös äidinkielen opettajien huulilta päässyt: mistä aika tähän kaikkeen otetaan? Savijärven vastaus tosin on hieman ongelmallinen; kautta linjan hän nimittäin moitti oppikirjoja nimenomaan liian suppeasta ja pinnallisesta käsittelystä. Siis lisää tekstiä, jotta kaikki Savijärven kaipaamat esiagricolalaiset traditiot saataisiin mukaan!

Kielentutkimuksen näkökulmien opettamisen ydin on siis yksinkertaisesti siinä, mitä vähien tuntien aikana ehditään tehdä. Kuva kielentutkimuksesta muodostuu tältä pohjalta. Tämän on myös oivaltanut lukion oppimääräsuunnitelma, joka tässä yhteydessä (6. kurssi) toteaa: »Tällä niin kuin muillakin kursseilla pyritään vahvistamaan oppilaiden kykyä *itse havaita* olennaisia *ongelmia* kielessä ja kirjalli-

suudessa.» (Kursivoinnit kirjoittajan.) Lisäksi todetaan opetusjärjestelyistä yleensä seuraava: »Oppilaiden kannalta mielekkäimmin uusi tieto saavutetaan siten, että opetettavasta tietoa-aineksesta osoitetaan ongelmia, joihin oppilaat yrittävät yksilöinä tai ryhmissä löytää vastauksia.» Savijärven hieman nyripistellen mainitsema nykyaikainen mutta pulmallinen metodi onkin siis peräisin oppimääräsuunnitelmasta! Valitettavasti vain useimmat oppikirjan tekijät (ja Savijärvi) ovat unohtaneet tämän kohdan ja sen sijaan siirtäneet suomen kielen ja yleisen kielitieteen approbaturkurseja lukion oppikirjoihin.

Tilanne on onneton, jos teoreettisella tiedolla näännytetyt lukiolaiset vielä äidinkielenkin tunneilla pakotetaan opiskelemaan ylivoimaisen vaikeita ja ennen kaikkea turhalta tuntuvia kieliteorioita. Paljon on puhuttu lukion raskaudesta ja pikkutiedon turhasta pänttäyksestä. Useimmat uuden lukion äidinkielen oppikirjat tuovat oman raskaan lisänsä tähän kivirekeen, jos kirjojen sisältämät asiat pitäisi jotenkin kahlata läpi. Oireellista on, että apul.prof. Savijärven mielestä oppilaiden on helppo opiskella esim. kielen ja ajattelun suhteesta sellaisia tekstejä, jotka on julkaistu tieteellisissä julkaisuissa (Uuden lukion äidinkieli 3, »Kieli ja ajattelu»; vrt. Matti Leiwon kirjoitusta »Kieli, ajattelu ja toiminta» teoksessa *Soveltava kielitiede, toim. Kari Sajavaara*). Tällaisten asiakokonaisuuksien opettamiseen tarvittaisiin paljon aikaa. Sitä ei kolmannella luokalla ole, koska silloin valmistaudutaan ennen kaikkea päättökokeeseen.

Tuntuu suorastaan äidinkielen opetuksen prostituoinnilta asettaa oppilaat kuuntelemaan kuivia luentoja kielitieteestä, kun oppilailla itsellään tuo tieto kuitenkin intuitiivisesti on hallussaan. Lähtökohtana tulisi siis olla puhuva ja kirjoitettava lukiolainen ja se, mitä hän kielellään voi tehdä. Meidän ei pidä masentaa oppilaita sillä, että he eivät eksaktisti hallitse kielitieteen hienouksia, vaan rohkaista heitä käyttämään, tutkimaan ja kokeilemaan kieltänsä ja ilmaisunsa rajoja.

Äidinkielen opetus

Minkälainen on sitten hyvä äidinkielen oppikirja? Jos noudattaisimme Savijärven logiikkaa, niin täydellisin opus kielentutkimuksen osalta olisi Hakulisen Suomen kielen rakenne ja kehitys täydennettynä Lyonsin kirjalla *Introduction to theoretical linguistics*. Vai olisiko niissäkin vielä jokin nippeli jäänyt mainitsematta? Oppikirjan arvioinnissa olisi siis lähdettävä teoksen funktiosta — ei siitä, miten hyvin se noudattaa akateemisen käytännön uraamia. Äidinkielen opettajia ei kovasti inspiroi lukea, mitä kielitieteen, kirjallisuustieteen, puheopin ja tiedotusopin akateemisen tutkimuksen saavutuksia ei ole mainittu oppikirjoissa. Kiinnostavampaa olisi tietää, miten eri oppikirjat lähestyvät opetussuunnitelmassa mainittuja asioita ja miten ne didaktisesti toimivat.

Hyvä äidinkielen oppikirja ei siis ole eikä edes voi olla tyhjentävä, lopullinen ja täysin aukoton esitys kielitieteestä, kirjallisuustieteestä... Toivottavasti se ei edes ole värikivin höystetty »kansanpainos» edellisestä. Se ei saa antaa täydellisiä vastauksia oppilaille täysin vieraisiin ja hypoteettisiin ongelmiin. Sen »painopisteen tulee olla ongelmien ja ilmiöiden nostamisessa esiin eikä teorian johdonmukaisessa seuraamisessa». (Mukaiillakseni Savijärven esiin marssittamaa todistusaineistoa.)

Nykyiset lukion »täydelliset» oppikirjat yliarvioivat oppilaiden kyvyt ja aliarvioivat opettajien. Tarjotessaan lopullisia vastauksia ne samalla tehokkaasti estävät opetussuunnitelman ytimenä olevan ongelmien havaitsemisen ja pohdinnan.

Ongelmien ja niiden ratkaisujen lopullinen formulointi on kielentutkijoiden tehtävä. Lukioissa me käytämme jokamiehen nautintaoikeudella kieltä: tutkimme sitä, maistelemme sitä, leikimme sillä, teemme vertailuja ja ihmettelemme. Tämä kaikki on iloista ja innostavaa puuhaa, joka tarjoaa älyllistä pohdintaa, onnistumisen iloa ja myös ahaa-elämyksiä. Parhaimmillaan äidinkielen oppikirja tarjoaa materiaalia tällaiseen puuhailuun; pahimmillaan se tappaa kaiken innostuksen satasivuisilla munkkilatinoillaan, joi-ta sitten ei ole aikaa kuin vilkaista.

Jos nuori lukiolainen oppii äidinkielen tunneilla luottamaan omaan ilmaisuunsa ja jos hän aktivoituu näkemään ongelmia ja pohtimaan niitä, niin hän on oppinut kielitieteestä jo hyvin paljon: kieli on minun! Vaarana vain on, että kielitiede muistuu mieleen termien kaaoksena ja pikkutiedon tolkuttomana päähän pänttäämisenä — iljettävänä mutapainina. Antakaa meidän iloita kielestämme!

TIMO NIEMI